

CENAP ŞAHABETTİN ÜZERİNE NOTLAR

HİKMET DIZDAROĞLU

1

Ölümü üzerinden tam kırk yıl geçti; 12 şubat 1934, Cenap Şahabet-tin'in yaşam serüvenini noktalar. Biri dışında bütün yapıtları eski harf-lerle olduğu, dil yönünden de çok gerilerde kaldığı için, bu son, bir bakıma "unutulma"yı da simgeler.

O "son"u kimse değil, kendisi hazırlamıştır. Evet, kendisi.

Servetifünun dergisinde "Serseri Fikirler" başlığı ile yayımlayıp da sonra *Nesr-i Harp Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri* cildine aldığı özdeyişlerden biri, sadeleştirerek veriyoruz, şöyledir: "Her bağnazlıkta öldürücü bir nitelik vardır: Tarihin bağnazlığı olaylardaki gerçeklik payını öldürür; felsefenin bağnazlığı düşün'ü öldürür; dinin bağnazlığı... dini öldürür." Doğru. Peki öteki bağnazlıklar? Yazındaki bağnazlık? Tutum ve davranışlardaki bağnazlık? Beğenideki bağnazlık? Dildeki bağnazlık? Bunlar neyi ve neleri yok etmez ki? Her şeyden önce, bağnazlıkta direneni; ve Cenap, işte bu davranışının kurbanı olmuştur.

Kişioğlu direngendir. Görüşlerinde, inançlarında, beğenilerinde. Kattır. Nedir, bu direngenliğin bir çapı, ölçüsü olmak gerekir. Bağnazca bir direniş, çağının dışına iter kişiyi, hele bu kişi bir sanatçı ise.

Ulusçuluk akımının karşısına çıkar, dilde sadeleşmeyi alaya alır, hece ölçüsüne "Olmaz!" der, Ulusal Kurtuluş Savaşını kötümeye kalkışır! Niçin ve neden yapar bunları? "Serseri Fikirler"nin birinde, bir ipucu bulur gibi oluruz: "Kuvvetini hücumunla değil, mukavemetinle ölç." Zahir, kendisi de gücünü direnmesiyle ölçmeye kalkıştı ve... boyunun ölçüsünü aldı. Kaldı ki, savunmada da değildir; saldırgandır, alaycıdır. Düşüncelerine ve beğenilerine ters düşen kim, kimler varsa, hepsinin üstüne üstüne gider, tiye alır.

2

Aslında çelişkiler içinde bocalayan, tutarsızlığa yelken açmış kişidir. Ulusçuluk duygusunu yansıtan en güzel ve en sanatlıca yazılar onun kaleminden çıkmıştır. "Plevne'den Geçerken", "İyd-ı Millî Münasebetiyle", "Yarım Şehitler", "Galiçya'dakilere" parçalarını, göğsünüz kabarak okuyabilirsiniz.

Bir de şu satırlara bakınız:

“... Türkler ilim ve medeniyet sahasında hiç bir şey yapmamışlardır. Ne bir mezhep, ne bir felsefe, ne bir sanat yaratmışlardır.

İslâmiyette yetmiş iki tarikat vardır, bunların hiç biri bir Türk tarafından kurulmamıştır. Müfessirlerimiz birtakım naslar etrafına ilâveler yapmakla yetinmişlerdir. Bunların eserleri tamamiyle *iskolastik*'tir.

Edebiyatımız taklitçidir. Bu edebiyat, dört yüzyıl, durmadan, Arap ve Acem kaldı, sonra birdenbire garplılaştı, daha doğrusu Fransızlaştı. Her ne kadar halk türkülerimizde bazı güzel eserlere rastlanabilirse de, bunlar da o derece önemli değildirlir.”

Bir şehit subay çocuğunun böyle şeyler söyleyebileceğine, kendi ulusunu küçülteceğine inanabilir misiniz? Hele bu yazının, bir Fransızca dergide yayımlandığını düşünürseniz! Bu gerçek dışı savları öne süren kişi, bir “züppe azmanı” değil de nedir? Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu deyimle nitelendiriyor onu, ve Cenap, ilk şamarı ondan yiyor.

Yazın konusuna aşağıda değineceğiz; şu, yetmiş iki tarikatın *hiç birinin* kurucusunun Türk olmadığı savına ne diyelim? Bu satırları karalarken, Bektaşılığı ve Hacı Bektaş Veli'yi, Mevlevîliği ve Mevlâna'yı hiç anımsamadı mı? Bayramlığın kurucusu, Hacı Bayram Veli değil midir? Eşrefiliğin, Gülşeniliğin, Hamzevîliğin kurucuları kimlerdir? Bu soruları daha da uzatabilirsiniz. İş, bilimsel bir tartışma konusu olsa, sırtını yere getirmek çok kolay. Üzücü olan, bir ulusun kendi yazarlarından birince, namlı, bir ozanın kalemiyle küçümsenmesi, yerilmesi, yaratıcı güçten yoksun sayılması, ve bunun bir yabancı dergide, Türkleri tanımayan, tanımak da istemeyen, ona dış bileyen yabancılara söylenmesi...

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, ulusal bilincin şahlanmasıyla, nedenlerine iner bu davranışın:

“... Her şeyin elden gittiğini hissetmeye başlayan yaşlı bir züppe ümitsizlik dolayısıyla sağına soluna saldırır, ısırır, sokar, kırar geçirir ve hatta bazen kibir ve böbürlenışı o dereceyi bulur ki, kendini yükseltmek için milleti alçaltmayı bile göze alır, tek etrafında her şey mahvolsun da ortada kendisi kalsın diye geçmiş, hali ve geleceği, ne kadar ‘maşerî’ ve millî faziletler varsa hepsini inkâr eder, tek ‘Ben varım, yalnız ben varım, etrafımdaki bu kalabalık bir beyinsizler kitlesidir’ iddiasını ispat için düşman görüşlerinden, düşman bilgilerinden alınmış ne kadar bilgi varsa hepsini sayıp dökmeye başlar.”²

Karaosmanoğlu, yazısının bir yerinde, Cenap'ı, “Züppeliği ilk defa olarak Türk edebiyatına sokmak suretiyle Türk'ün millî kültürüne saldırmış, Türk düşmanı bir Türk edibidir.” tümcesiyle nitelendirir. Bunu ağır bir suçlama saymayınız, bir “durum”un saptanmasıdır bu.

¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Bir Züppenin Tekâmülü”, *Ergenekon*, İstanbul 1962, s. 125.

² *Ergenekon*, s. 124.

Cenap'ın Kurtuluş Savaşı karşısındaki tutumu da çok gölgelidir. Yahya Kemal (Beyatlı), Falih Rıfkı (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Anadolu'nun bağrından fıskıran bağımsızlık savaşının yanında yer alırlarken, Cenap, yazık ki, *Peyam-ı Sabah* gazetesindeki yazılarıyla, Ali Kemal gibi, olumsuz bir tutum içindedir. Bir gazete, onun şöyle dediğini yazar:

“Niçin müteessir oluyorsunuz, efendiler! Memnun olmalısınız. Çünkü Yunanlılar bizim menfaatimize çalışıyor. Memleketi bâgîlerden (eşkiyalardan) tathire (temizlemeye) uğraşiyor.”³

Gerçi bu sözleri söylediği kesinlikle saptanamamışsa da, *Peyam-ı Sabah* koleksiyonları, ulusal hareketi yeren, düşmanı arkalayan yazılarıyla doludur. Hatta bunlardan birinde, ad vererek, Venizelos'u övmüştür.⁴

Ataç bile, ki politika ile başı hoş olmayan kişidir, yıllar ve yıllar sonra, bu konuya değinmek zorunluluğunu duymuştur: “Ozan, dörütmen toplumun sorunlarına karışmaz, işi onun güzellik yaratmak dediler mi, Cenap Şahabettin Bey'i ansıyorum. Ulusal Savaş süresince *Peyam-ı Sabah*'ta yazmış, Mustafa Kemal'in kazanamayacağını söyleyenler, kazanamamasını dileyenlerle bir olmuştu. Ulusal Savaş sona erdi. *Sabah* birkaç gün *Peyam*'sız çıktı.⁵ Cenap Şahabettin Bey o yeni güncede Hakkı Talip adıyla kısa yazılar yazdı. Bunlardan birinde ozanın toplum işlerinden anlayamayacağını, demek onlara karışmaması gerektiğini ileri sürüyordu. El yunacak, bu gibi sözlerle arınacak. Yenilmişlere, düşündükleri yanlış çıkanlara yakışır böyle konuşmak.”⁶

3

Yeni Lisan akımı ve dilde sadeleşme, Cenap için “korkulu bir rüya”dır. Güzelim (!) Osmanlıca duruken dili yalınlaştırmak da ne demek! Dilde sadeleşme, yalınlığa gitme, “dili çirkinletmek”tir. “Osmanlılığın her hangi bir cüzünden nez'-i melâhatla (güzelce bir koparışla) kazanılacak şey bir muzafferiyet-i hakikiyye değildir.”⁷ Yani Osmanlıcaya sıkı sıkıya bağlılık.

Dil konusunda ciddî olamamıştır bir türlü. İşin alayındadır hep. Bunun da “özü”ünü bulur: Gülmeyi ve güldürmeyi pek severmiş de ondan. Denecek ki, “dil” gibi ciddî bir konunun alaya alınır yanı yoktur, önemsenerek üzerinde durulmak gerekir. Cenap bu sözlerinize güler, hemen sizi susturmaya çalışır: “Değil mi ya, alelâde gülünecek şeye herkes güler:

³ *İleri* gazetesi, 5 nisan 1338 (1922).

⁴ Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, İstanbul 1967, s. 282.

⁵ *Peyam-ı Sabah* gazetesi. *Peyam* ve *Sabah* gazetelerinin birleşmesiyle çıkmaya başlamıştır. Ali Kemal ve Cenap Şahabettin, bu gazetede Kurtuluş Savaşının aleyhine yazı yazıyorlardı. Savaş, yengimizle sonuçlanınca, ortaklar anlaşmazlığa düşmüşler, *Sabah* gazetesi *Peyam*'dan ayrılmıştı. Ataç, bunu belirtiyor.

⁶ Ataç, *Günce II*, Ankara 1972, s. 665, TDK Yayını.

⁷ Cenap Şahabettin, “Açık Mektuplar-2”, *Nesr-i Harp Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri*, İstanbul 1334, s. 115.

Bunda ne maharet var? Marifet bermutat (alışıldığı üzere) gülünmeyen şeylerde yeni yeni gülünecek cihetler keşfetmekte değil midir?⁸”

Bu sözlerde bir övünme payı olduğunu unutmayalım. “İstihza, zekânın tabii hakkıdır.” gibilerden bir laf etmiştir, çünkü. Bu nedenle de her şeyle alay etmek, beğenmediklerini küçümsemek ve yermek hakkını bulur kendinde “Mudhikât (gülünecek şeyler) olmasa çoktan beri can sıkıntısından helâk olmuş olurum! İtikadımca insan bir hayvan-ı dahik ve mudhiktir (gülün ve güldüren bir hayvandır).”⁹

Moda olan, yeni olan her şeye karşı çıkmayı sever: “Modaya, cereyana karşı gitmek, musiki-i itirazatı dinlemek bana pek tatlı gelir: Zevk bu ya!..” der.¹⁰

Dil sorununa işte böyle bir yaklaşımla yönelir. Onca, Yeni Lisancıların önerdikleri Türkçe, “yahılar argosu”dur, uzun ömürlü olamaz. Dilin sadeleşmesi, yabancı sözcüklerden arıtılması, dili “cascavlak bırakmak” anlamına gelir. Yeni Lisan akımı, kolay yoldan ün kazanmak amacı ile ortaya atılmıştır, ömrü de kolay yoldan kazanılan ün kadar olabilir. Onun için, “Yalılarda (yani Selânîk’te) Yeni Lisan çıkmış dedikleri zaman yemin ederim ki hiç hayret etmedim. ‘Yeni Lisan vefat etmiş!’ haberini aldığım gün de şaşacak değilim!” muştusunu verir.¹¹

Çelişki içindedir Cenap. Dili bir araç sayar, amaç “sanat”tır: “Lisan bir alet, heykeltıraş için mermer parçası gibi bir şeydir; üdeba (yazarlar) o alete değil, sanata ehemmiyet verecek, lisanı değil, bediiyatı gözetecek... Enderun argosu ile de (bu deyim, Ali Canip’in, Cenap’a yönelttiği bir suçlamadır), veysi ifadesiyle de, üslûb-u mizah ile de her hamîr-ı elfaz (söz hamuru) ile de ibda-i nefais (güzel yapıtlar yaratma) mümkündür: Elverir ki siz bir sanatkâr-ı çîre-dest (elinden iş gelir, usta sanatçı) olasınız.¹²”

Bu sözlerdeki tutarsızlık şurada: Demek ki dil, önemli değildir, sanat önemlidir ve sanatçı, dilin niteliği ne olursa olsun, üstün değerde yapıtlar ortaya koyabilir. Yazı sanatının temeli dil olduğuna göre, dile önem vermeden başarılı sanat yapıtı nasıl yaratılır, bunu anlamak olanağı yoktur. Temel öğesi “dil” olmayan bir yazı sanatı varmış gibi, çürük bir savlama bu.

Öte yandan, bir an için Cenap’ın söylediklerinin doğru olduğunu kabul edelim. O zaman şu soruyu nasıl yanıtlayacaktır: Mademki yazında dil ikinci plandadır, Enderun argosundan veysi biçiminde yazıya dek her türde anlatım aracından yararlanılabilir, o halde dilde sadeleşmeyi küçümsemek, Osmanlıcada direnmek neden?

⁸ *A g y*, s. 113.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Cenap Şahabettin, “Cevapnâme-Ali Canip Bey’e”, *Evrak-ı Eyyam*, İstanbul, 1331, s. 165.

¹¹ *A g y*, s. 169.

¹² *A g y*, s. 168.

Edebiyat-ı Cedidenin diline çatanlara karşı onu canla başla savunan Cenap, kendilerinden doğru ve tutarlı yolda olanlar için aynı hakkı tanımamaktadır. Eskilerin “intak-ı Hakk” dedikleri bir şey vardır, sözlük anlamı “Tanrı söyletmesi”dir. Yani bir kişi, savunayım derken, kendi sözüyle kendini bağlar. Cenap da bu durumdadır. Edebiyat-ı Cedideyi eleştirenleri yanıtlarken onların: “Bu yeni kelimeler, bu terkidler... bunlar iyi değil; yoksa biz yeni eserler yazılmasın, demeyiz; yazılsın, fakat bu yeni kelimeler, bu naşenide (yakası açılmadık) tabirler olmasın...” yollu karşı çıkışlarına şu örneği veriyor: “Bunlar o şato meraklılarına benziyorlar ki karşısındaki mimara:

‘Bak, kalfa, şu enkazı gördün mü? Bu eski zamandan kalma bir evin enkazıdır. İşte bu enkaza hiç bir şey ilâve etmeksizin, bunların hiç birine testere, keser dokundurmaksızın bana bir şato, nev-zemin bir şato yapacaksınız!’ diyor ve şu cevabı alıyor:

‘Bu şartlarla öyle bir şato ancak İspanya’da yapılabilir!..¹³’

Bu örnekteki düşünceyi Yeni Lisancılar da öne sürmüşler, eski dille yeni bir sanat yaratılamayacağını, Türk yazarının Türkçe yazmasını savunmuşlardı. Cenap, onların bu haklı dileklerini hiç de anlayışla karşılamamış, işi alaylı laflarla geçiştirmeye çalışmıştı. Başkalarına çuvaldızı batırmakta sakınca görmüyor, ama iğneyi semtine bile yaklaştırmıyor.

“Tiryaki Sözleri”nden biri şöyledir: “Kabul etmediğimiz fikirlere karşı ne kuvvetli mantığımız vardır!”

Sonra, bilir misiniz ki, dilde böylesine eskiye dönük kişi, çok değil birkaç yıl geçince, sadeleşmenin zorunluluğunu anlayacak ve hatta, Latin alfabesinin kabulünü önerecektir.¹⁴

4

Yazın anlayışını şu tümcelerle özetler: “Alelumum sanat ve alelhusus (özellikle) edebiyat için güzellikten başka gaye tanımam. İtikadımca güzel bir eser vücutte getirerek okuyucularında tatlı bir hulya uyandıran bir şair muvaffak olmuştur.”

Demek ki yazında amaç, güzelliğe ulaşmaktır. Durum böyle olunca, yukarıda da gördük, aracın önemi yok demektir, böyle söylemişti kendisi. Hayır, hem öyle der, hem de ille kendi beğenisini ölçü olarak alır.

Örneğin şiirde hece ölçüsünü bir türlü benimseyemez, uyumdan yoksunmuş da ondan. Uyum ancak uzun ve kısa, açık ve kapalı hecelerin art arda sıralanmasıyla sağlanabilirmiş. Bu anlayış, *uyum*’la *kalıp*’ı birbirine karıştırmaktan geliyor. Oysa bunlar ayrı şeyler. Yahya Kemal’in Cenap’ın an-

¹³ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Ankara 1972, s. 227, TDK Yayını.

¹⁴ *A g y*, s. 388, 390, 396.

layışını eleştirmesi ilgi çekicidir: “Bu telâkkiye göre aruz ahenge çok müsa-ittir, çünkü bu vezinde kısa ve ince, uzun ve ağır hecelerın yerleri kalıp halindedir. Hece vezninde ise bu heceler kalıp halinde değil; fakat şairin o heceleri istediği gibi kullanmasına ne mani var? Anlaşıyor ki aruzda, şairin (şiiirin?) kendi ahenginden başka bir mihanikî ahengi de vardır. Bu mihanikî ahenk, ahenk namına değer mi? Bu, ahenk değil vezindir. Bence *ahenk veznin sustuğu yerde başlar*.¹⁵”

Yahya Kemal, aynı yazısında, ölçüleri – ister aruz, ister hece olsun – birer çalgıya benzetir: “Vezinler mademki vardırlar, ahenge muhakkak elverişlidirler; çünkü vücutları (varlıkları) başka türlü tefsir edilemez.¹⁶” Araplar aruzu, Türkler de hece ölçüsünü yüzyıllar boyunca işleyerek yaratmışlardır. O bakımdan, her iki ölçünün uyuma yatkınlığı arasında artıklık ya da eksiklik yoktur. “Son şekillerinin asırlardan beri bir türlü değişmediği de gösteriyor ki ahenge kabiliyetleri tamdır.”

Bu nedenle de, Cenap’ın, “Parmak hesabıyla söze hatta bir zerre musiki ilâve olunamaz!”, “Parmak hesabı bir çare-i ahenk olamaz!” yarğalarına katılmıyor ve şu soruları yöneltiyor: “Bir çare-i ahenk olmasaydı, Türk, dağlarda ve şehirlerde türkülerini, tekkelerde cezbeli *nefes*’lerini bu vezinle asırlarca söyler miydi? Cenap Şahabettin Bey’in ahenge elverişli alet olarak telâkki ettiği aruz, nasıl olmuş da bu vezni milletin hafızasından silememiş?¹⁷”

5

Bir yazar ve ozan olarak Cenap’ın değeri yadsınamaz. Düzyazımızda ve şiirimizde bir Cenap bölümü her zaman bulunacaktır. Bilgisi, kültürü, beğenisi yerindedir. *Güzel*’in nerede olduğunu, ona nasıl ulaşılacağını bilir. Kendinden başka yetke tanımayışı, benbenci oluşu, yanlışları savunmaya, doğru’ları görmezlikten gelmeye zorlamıştır onu.

“Serseri Fikirler”in birinde, “İnanmak istemeyeni hiç bir mantık inandıramaz.” demiyor muydu?

¹⁵ Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul 1971, s. 118.

¹⁶ *A g y*, s. 116.

¹⁷ *A g y*, s. 117.

